

vat. Podobně když O. H. Pesch ukazuje, že Luther nedotáhl svůj biblismus do konce, není to pro nekatolíky zjištění až tak nové (srv. třeba A. v. Harnack: *Dějiny dogmatu*. Praha 1903, s. 365n.), vede-li to však k závěru, že „právě to, co v Lutherově myšlení není v linii 'povstání' jím zamýšleného [t.j. jeho „katolicita“, pozn. Z. R. N.] mu zajišťuje ještě i dnes trvalý vliv,“ (s. 104) je to pro kohokoli nekatolícky smýšlejícího jen velmi obtížně přijatelné.

Následuje kapitola o periodizaci dějin (s. 109–122), zevrubná a velmi popisně pojatá. Překvapí v ní ovšem absence úvah některých představitelů školy Annales (J. Le Goff) o „dlouhém středověku,“ zatímco E. Troeltsch je zde mylně považován za jejich nositele. V českém dějepisectví už od dob Pekařových je to sice omyl tradiční (upozornil na něj J. Werstadt: *Odkazy dějin a dějepisců*. Praha 1948, s. 173–176), přesto však omyl. Osmá Hanušova kapitola (s. 123–134) podává stručné dějiny či spíše jen výčet jmen a děl křesťanských dějepisců. I zde výrazně převažují katolícky orientovaní badatelé, absence takových jmen protestantského tábora jako A. v. Harnack či E. Troeltsch však přesto zaráží. Také krátké zmínky o bádání českém, třebaže zde již protestanté figurují, jsou dosti sporné, nesetkáváme se zde totiž s jediným „profánním“ historikem! Poslední kapitolu autor věnoval počátkům křesťanské církve (s. 135–145). Proč byla zařazena do příručky metodologického rázu a proč vlastně vůbec byla napsána, existuje-li dnes i v češtině nepřehledné množství hodnotnějších prací na toto téma, zůstává mi záhadou.

Jiří Hanuš píše v předmluvě své knihy, že „zjistil, že chybí základní příručka, určitě uvedení do předmětu [křesťanských dějin, pozn. Z. R. N.]“ (s. 5) a pokusil se tako-

vou prolegomenální knihu napsat. Vytkl si však cíl přesahující jeho možnosti. V rámci obecných úvodních kapitol nepodává totiž žádné nové a jinak nedostupné informace. Jinde pak jsou jeho výklady natolik zatížené vlastním teologickým chápáním věci, že jsou nepřijatelné v rámci obecnějšího dějinně-náboženského diskursu. Ani slibované „údaje o pramenech a literatuře“ (ibid.) nejsou zdaleka vyčerpávající, jednostranně zohledňují díla katolických autorů proti dalším, zejména „profánním“ historikům. Jeho kniha by tak mohla být úvodem do studia křesťanských dějin toliko studentům katolických teologických fakult, kteří však by v ní – obávám se – zase shledali vanutí ducha až příliš ekumenického, pro studenty ostatní je matoucí a svým způsobem i nebezpečná. Lze-li totiž charakterizovat vědecký přístup k fenoménu náboženství důsledným nehodnotícím chápáním, trvale přítomnou snahou zůstat zde na zemi, zabývat se náboženstvím v jeho lidské, společenské a kulturní rovině, přičemž otázka existence či neexistence případného transcendentního protějšku není zodpovídána, pak Hanušova práce tuto charakteristiku nesplňuje.

Zdeněk R. Nešpor

Dopisy Mileny Jesenské.
Uspořádala Alena Wagnerová.
Praha, Prostor 1998, 272 s.

Knižní trh devadesátých let umožnil několik návratů (jen do poloviny 90. let byly vydány čtyři knihy) k politicky a lidsky angažovanému myšlení Mileny Jesenské (narodila se 10. srpna 1896 v Praze, zahynula 17. května 1944

v ženském koncentračním táboře Ravensbrücku), bez nadsázky jednoho z nejvýraznějších talentů moderní publicistiky, jedné z největších humánně smýšlejících osobností uzavírajícího se století, osobitě emancipované statečné energické obětavé ženy, jejíž občansko-politický, pracovní a intimní svět tvořily až neuvěřitelně neoddělitelný a přitom souladný obraz. Vedle v podstatě nezměněné reedice autorčiných úvah o místu ženy v soudobé společnosti, o poměru ženy a muže i o skutečných hodnotách života, sestavené Jesenskou a vydané roku 1926 (Cesta k jednoduchosti, Brno 1995), vyšla edice, respektive spíše pouhý přetisk aktuálních politických esejů s tématem česko-německých, německo-židovských a česko-židovských vztahů, článků původně určených pro týdeník Přítomnost Ferdinanda Peroutky a představujících vrchol novinářské tvorby M. Jesenské (Nad naše síly, Češi, židé a Němci 1937–1939, Olomouc 1997). Obě tato díla „vedlo“ především druhé české vydání (poprvé Sixty-Eight Publishers, Toronto 1982, podruhé Mladá fronta, Praha 1992) literárně pojatého životopisu Kafkova přítelkyně Milena, tedy s názvem určeným pro německého čtenáře, z pera Margarete Buber-Neumann, obdivovatelky Jesenské, její oddané přítelkyně, spoluvězeňkyně z Ravensbrücku, podruhé provdané za německého komunistu Heinze Neumanna, jehož život vyhasl v stalinském koncentračním táboře. Spolu se vzpomínkami Jany Černé (Honzy), dcery Jesenské, Adresát Milena Jesenská jde doposud o jedinou základní životopisnou práci, která – i přes faktografické nepřesnosti – nabízí relativně autentický – byť adorující – obraz naší nejlepší novinářky. Její výstižný portrét podala i Olga Scheinpflugová ve svých

nedokončených pamětech Byla jsem na světě (Mladá fronta, Praha 1994). Česká herečka a spisovatelka, manželka Karla Čapka, charakterizovala na dvou malých plochách Jesenskou jako nesmírně populární autorku ženských rubrik, půvabnou, vitální, nekonvenční, revoluční, ironickou, netrpělivou ženu, která zoufale neuměla hospodařit s penězi, střídala životní partnery, vyznávala étos přátelství, vyznačovala se věcností a osobní statečností.

Vědeckou monografii Mileny Jesenské však stále postrádáme. Skutečnost, že chybí i syntetická práce pojednávající o českém ženském hnutí v období první republiky, pouze dokresluje znepokojivou sporadicitu naší odborné produkce o ženách, pro 20. století ještě více torzovitě než pro období předchozí. Proto je nutno první skutečně kritickou českou edici alespoň části díla Mileny Jesenské od Aleny Wagnerové ocenit téměř jako průkopnický čin. Nelehkost jejího zadání vyplývala jak z nemožnosti shromáždit dnes dopisy v úplnosti (i některé z publikovaných dopisů jsou v současnosti zřejmě nenávratně ztraceny, jejich opisy vykazují často nekompletnost), tak z nesnadného dešifrování určitých osob, jejichž jména (nebo příjmení), dosud neodhalené pseudonymy, případně jen narážky na ně, se v textech objevují. Wagnerová musela projít pozůstalostí v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, Deutsches Literaturarchiv v Marbachu nad Neckarem, oslovit soukromé majitele. Pouze dopisy Maxi Brodovi, pražskému Židu, příteli Franze Kafky, literárnímu a hudebnímu kritiku, překladateli a spisovateli, mohla převzít z českého vydání Brodova životopisu Kafky (Praha 1966). Za šťastné lze označit i řazení dopisů podle časové posloupnosti, přičemž tato svým

způsobem literární díla dokumentující všechny důležité etapy pisatelčina života (s výjimkou jejího věznění v koncentračním táboře) svědomitá editorka opatřila stručnými zasvěcenými úvody o pisatelčině vztahu k adresátovi a o tehdejších životních východiscích Mileny Jesenské.

Čtenář tak má jedinečnou příležitost sledovat vyzrávání její osobnosti již od gymnaziálních let na Minervě, kde se vzpírala přijmout předepsanou roli vzorné žačky (dopisy z let 1912–1916 určené obdivované Marii Hübnerové, herečce, Albíně Honzákové, profesorce dějepisu na Minervě, průkopnici ženské emancipace a ženského vysokoškolského studia, a básníku Otakaru Březinovi). Etnologa i historika zaujme především originální mladistvě upřímný a k podstatě jdoucí pohled Mileny Jesenské na úroveň a obsah výuky, autoritativní poměr učitele k žákovi na prvním českém dívčím soukromém gymnáziu. Další životní období Mileny Jesenské, její osobně nepříliš šťastný, pracovní ale velmi plodný a úspěšný vídeňský pobyt (uvozený zavřením do psychiatrické léčebny ve Veleslavíně) po boku vyvzdorovaného prvního manžela Ernsta Polaka, německého žida, bystrého literárního kritika (dopisy z let 1917–1924 herci Willymu Haasovi, Maxi Brodovi), je především jedinečnou výpovědí o Kafkovi a o prožitku tohoto složitého vztahu z pozice rodící se české překladatelky a stále úspěšnější novinářky (dopisy Maxi Brodovi); podstatně méně se dovídáme i o tehdejší pracovní náplni Mileny Jesenské. Ta se stala určujícím tématem dopisů z etapy jejího plodného působení v pražském pravicovém a později levicovém tisku (dopisy z let 1922–1934, jejichž adresátem byl Karel Scheinpflug, redaktor, a Karel Hoch,

šéfredaktor národnědemokratických Národních listů, Otakar Štorch Marien, redaktor Pestrého týdne, Jaroslava Vondráčková, známá textilní výtvarnice a publicistka, Jaroslav Seifert, básník, Adolf Hoffmeister, avantgardní malíř, a jeho družka Stanislava (Staša) Jílovská, redaktorka, přítelkyně Mileny Jesenské od společně prožitých gymnaziálních let, Ladislav Tůma, redaktor Národních listů, Miroslav Rutte, spolupracovník Národních listů a Lidových novin i další). Vzhledem k postupné orientaci Mileny Jesenské, podruhé provdané za levicově smýšlejícího architekta Jaromíra Krejcara, na sociálně demokratická a komunistická periodika (sociálně demokratický deník Právo lidu, komunistický Svět práce a Tvorbu), datované od přelomu roku 1928 a 1929, jsme jako historici seznamováni s atmosférou v jednotlivých redakcích, právě tak jako s autorčinými pronikavými názory na podobu moderních novin a způsob její práce publicistky i překladatelky. Paralelně se dovídáme úsporně sdělované informace o rozvodu s Polakem, o napjatém vztahu s milovaným otcem i o vážné nemoci Jesenské, ústící v závislost na morfiu (1928). Čtvrté období životní poutě Mileny Jesenské spjaté s politicky angažovanou novinářskou prací pro Přítomnost (dopisy z let 1937–1939 věnované Olze Scheinpflugové, především však Willimu Schlammovi, rakouskému levicovému novináři židovského původu, od roku 1934 do léta 1938 žijícímu v pražské emigraci, později v USA, věrnému spolupracovníku Přítomnosti) osobně pokládám za nejzajímavější součást korespondence. Vedle rozchodu Jesenské s komunistickou stranou (dopis Scheinpflugové), do značné míry modelového zklamání části pokrokové inteligence po jistou dobu spojené s touto

politickou silou, je tu sugestivně vykreslena atmosféra v tehdejší smrtelně unavené české společnosti, žijící ve stínu fašistické Německé říše, i stále horší postavení židovských spoluobčanů. Neméně zaujme dopad tohoto ovzduší na českou žurnalistiku a samého Peroutku, právě tak jako na tápajícího Evžena Klíngera, komunistického publicistu, posledního životního partnera Mileny Jesenské, ale i postřehy o počátcích kolaborace Emanuela Moravce. Závěrečné období korespondence (1938–1940, dopisy Ernstu Polakovi, Evženu Klíngerovi, Rokytě Illnerové-Kučerové, redaktorce a opatrovnici dcery Jany po zatčení Jesenské /listopad 1939/, Janě) ukazují opět Milenu Jesenskou především jako velkorysou přítelkyni, která pomáhá k odchodu do emigrace Polakovi i Klíngerovi, a milující matku plnou starostí o osiřelou Janu, již se ujal Fredy Mayer, redaktor Prager Tagblattu, se ženou Joši, Mileniní německožidovští přátelé.

Dopisy Mileny Jesenské, velká literatura a velké svědectví o proměnlivé době a její žurnalistice, tak končí symbolicky, v duchu celoživotního pisatelčina kréda: „*Zde stojím a nemohu jinak.*“

Blanka Soukupová

**Hana Posseltová-Ledererová:
Máma a já (Terezínský deník).**
Praha, Nakladatelství G plus G
1997, 151 s.

Reflexe koncentračního tábora Terezín má svou vědeckou, uměleckou (výtvarnou, literární, hudební) i memoárovou podobu. Toto téma, dnes znovu aktualizované, i když tradičně v odborné rovině zpracovávané s nestejnou badatelskou

erudicí a etikou práce, není dosud zcela vyčerpáno. Přesvědčují nás o tom i vzpomínky Hany Posseltové-Ledererové, české středoškolské učitelky a překladatelky, kterou k sdělení jejího prožitku koncentračních táborů (od 24. října 1942 do 12. prosince 1943 Terezína, od prosince 1943 do 4. července 1944 Osvětimi, od 6. července 1944 do 12. března 1945 Hamburku, od března do dubna 1945, osvobození britskou armádou, Bergen-Belsenu) a prožitku návratu do mírových podmínek přiměla až smrt její matky, spoluvězeňkyně a přítelkyně (23. října 1977).

Kniha Hany Posseltové-Ledererové patří tedy k těm, které jsou vybudovány na vědomí velké sdělovací síly jedinečného osobního prožitku. Sama autorka ji plánovala jako působivou recepci holocaustu určenou především pro mladé lidi nekonfrontované s touto celospolečenskou tragédií, jejíž bezprostřední dozvuky bylo cítit ještě po skončení druhé světové války (vzpomínky uzavírá symbolické věnování vnuku Alešovi, dedikace z 21. února 1990, jež je zároveň holdem vlasti, ideologii českožidovské asimilace i umění vnímavého a současně zodpovědného lidství). Všechny tři zmíněné hodnoty tvoří zároveň osu bolestného vzpomínání na „šest zmrzačených let ... mládí“, jak vlastními slovy Posseltová-Ledererová zpětně léta 1939–1945 nazvala.

Memoáry ovšem nesou podtitul, který je poněkud zavádějící. Terezínský deník, jedna ze tří autentických částí knížky (vedle přetisku dopisu matce do vězení gestapa na Karlově náměstí, dopisu přítele Ledererové na dočasnou rozloučenou a přepisu záznamu otřesné několikadenní cesty v přeplněném dobytčím vagónu, bez pití i jídla, uprostřed náletů do Bergen-Belsenu i prvních postřehů